

Souřadnice času a míst¹

Ostravská bohemistka prof. Svatava Urbanová je autorkou čtrnácti vědeckých monografií, které zde nelze všechny vyjmenovávat, proto se odkazujeme například na její vědecký profil a seznam publikační činnosti na internetových stránkách Katedry české literatury a literární vědy Filozofické fakulty Ostravské univerzity. Urbanová se dlouhodobě věnuje literatuře pro děti a mládež, regionalistice a významným českým autorům literatury pro mládež i pro dospělé. Hledá v nich nové metodologické přístupy a řešení dané problematiky, zohledňuje mediální a archetypální kontexty, ale i třeba vazby na popkulturu nebo vizuální fenomény, například fotografie. Je také editorkou *Kulturně-historické encyklopedie českého Slezska a severovýchodní Moravy* (2003) nebo interdisciplinární monografie *Valašsko – historie a kultura* (2004).

V roce 2003 vydala spolu se svou kolegyní Ivou Málkovou soubor studií *Souřadnice míst*, v níž je zastoupena deseti studii (Málková dvěma). Nová polská publikace *Współrzędne czasu i miejsc* (*Souřadnice času a míst*) v překladu Grażyny a Mieczysława Balowských bádání Urbanové významně rozšiřuje o další položky (celkem dvacet), které jsme dříve znali ze sborníků a časopisů, ale i o studie dosud nikde nepublikované. V každém případě může být zajímavá pro zahraniční, zejména polské bohemisty a studenty oborů bohemistika nebo pro čtenáře, kteří se zajímají o současnou českou literaturu spisovatelů, jejichž těžištěm působnosti nebo umístění témat literárních děl se děje v regionu širšího Ostravska, tedy zhruba od Jesenicka na západě severní Moravy a českého Slezska až po Valašsko na východní hranici se Slovenskem.

Kniha je členěna do sedmi kapitol podle probíraných témat nebo žánrů, které jsou dále strukturovány zařazením studií s obsahovou vazbou na vytyčenou námětovou sféru. Po potřebném úvodu (zejména opět pro zahraničního čtenáře) je pozornost

¹ Svatava Urbanová, *Współrzędne czasu i miejsc*, překl. Grażyna Balowska, Mieczysław Balowski, seria Bohemica Posnaniensia. Commentationes nr 15, Poznań: Instytut Filologii Słowiańskiej UAM, Wydawnictwo PRO, 2016, 284 s., ISBN 978–83–63090–92–0.

v první kapitole věnována tendenci, či přímo kognitivní kategorii Nového regionalismu, který je nejen definován, ale jsou probírány jeho teoretická a metodologická východiska. Zde se nabízí srovnání s chápáním Nového regionalismu v Polsku, máme na mysli četné kolektivní publikace na to téma vydané zejména v krakovském nakladatelství Universitas, popřípadě na syntetizující práce slezských filologů (M. Balowski, K. Kossakowska-Jarosz), na něž (na ty druhé) se autorka odvolává, avšak na ploše recenze na podrobné komparativní pojednání není místo.

Ve druhé kapitole jsou soustředěny studie pod heslem etnografické, folkloristické, tradičně regionalistické filiace, vztahující se k regionu severní Moravy a českého Slezska. Zohledněny jsou přitom některé charakteristické subregiony ostravsko-karvinského revíru a moravského Valašska. Najdeme tady studie věnované literárním adaptacím hornických legend a vyprávění z okolí Ostravy a Karviné, zároveň je pozornost věnována kulturním analogiím a vlivům ve sféře ústní lidové tradice na Ostravsku. Badatelka dochází k závěru, že „Czeska tradycja ustna dotycząca górnictwa nie różnie się zbytnio od polskiej w zakresie kategorii moralnych i etycznych, odmiennie są przydomki bohaterów i etymologia ludowa“ (s. 12). V kontrastu k tomuto industriálnímu kulturnímu prostředí černouhelného revíru, oceláren a hutí, avšak nikoli z hlediska sémantizace časoprostoru folklórních a literárních děl, je tvorba valašského básníka Josefa Strnadela, zčásti se inspirující zbojnickou tematikou. Zajímavé souvislosti přináší i zamyšlení Urbanové nad tím, proč a jak (jakým způsobem) se dostává mýtus Slezska do tvorby mladších či dnes již středně-generačních a známých autorů, jako jsou Bogdan Trojak, Petr Čichoň nebo Petr Motýl.

Kapitola třetí přináší „malou rekapitulaci života“ a je zaměřena na tvorbu autorů Karla Vůjtky (analýza lyricko-epické básně *Skřivánek* a sbírky poezie *Hlasité nebe*), Václava Chytila (pseud. Vítězslava Bělovského; rozebírán je román *Chodci v soumraku*) nebo Marie Vosikové (badatelka se zaměřuje povídkové soubory *Dámy bez deštníku* a *Jen já a ty*). Tito autoři, každý po svém, se ohlížejí za svým životem ve zralém věku, což je tím sjednocujícím momentem této části knihy.

V diskursu hledání individuální (osobní), národní (etnické) a sociální (kolektivní) identity (v závorce používáme uzuální terminologii ve vztahu k pojmu identita) se pohybuje čtvrtá kapitola, jejímiž hrdiny jsou spisovatelé spojení se specifickým regionem Hlučínska, kde žilo slovanské obyvatelstvo, Češi, kteří se nejčastěji sami označovali za hlučínské Moravce, v těsném, sousedství s německým obyvatelstvem, jelikož oblast přináležela po slezských válkách k Prusku a během druhé světové války byla připojena k německé říši. Osobitost života tohoto kraje inspirovala k literární tvorbě nejen starší autory (mj. Ludmilu Hořkou), ale i současné spisovatele (Petra Čichoně a Evu Tvrdou), pocit slezské identity v sobě nosil i ostravský spisovatel Svatopluk Pekárek, jak to demonstruje jeho povídka *Šlonzák*. Podobně se tomu má s tvorbou českého emigračního autora Oty Filipa, rodáka ze Slezské Ostravy, jehož hrdino-

vé se vyznačují četnými autobiografickými vlastnostmi. Urbanová se přitom zaměřuje na multikulturnost a pluralismus ostravského dvouměstí – tedy Ostravy slezské a moravské. V této kapitole nacházíme také pojednání o komiksově trilogii prozaika Jaroslava Rudiše a výtvarníka Jaromíra 99 (vl. jm. Jaromír Švejdlík) *Alois Nebel*, zčásti (hlavně zpočátku) situované na Jesenicko, které bylo v podstatě homogenně osídleno německým obyvatelstvem, Češi zde v meziválečném a poválečném období zde pracovali hlavně jako státní zaměstnanci, například na železnici. Hlavním hrdinou této trilogie je také zaměstnanec Československých drah Alois Nebel, který prožívá různé historické události (například konec války, odsun sudetských Němců) jako jejich stoický pozorovatel.

Do sféry Nového regionalismu velmi dobře pasuje obsah páté kapitoly „regionalismus s postmoderními vlivy”, kde je pozornost věnována konci valašské idyly v románu Miroslava Stoniše (nar. 1938) *Paterek a pastýřka lani* (2003). Kapitola dobře doplňuje studie o románu *Dům č. 6* (2013) poměrně mladé ostravské autorky Nely Rywikové (nar. 1979), jehož významová složka se pohybuje mezi „pamětí činu a kulturní pamětí”, přičemž žánrově máme co do činění s „ostravským” thrillerem.

Šestá kapitola je věnována „básnické reflexi místa a obrazu krajiny” a na prvním místě je vyzdvížen slezský mýtus v básnické tvorbě (částečně i v esejistice) Bogdana Trojaka (nar. 1975). Jde o autora pocházejícího z polské národnostní menšiny na českém Těšínsku, vyrůstajícího v obci Vendryně (absolventa základní školy a gymnázia s polským jazykem vyučovacím), který své první básně píše polsky, ale během svých vysokoškolských studií v Brně a Olomouci přechází k češtině a dnes patří mezi nejuznávanější české básníky. Po přestěhování se na jižní Moravu se Trojak věnoval pěstování vína, v současné době žije v Praze a věnuje se především distribuci tohoto nápoje básníků. V jeho poezii „Obrazy pólnocnomorawskiego rodzinnego krajobrazu w sposób surrealistyczny przenikają się nawzajem z obrazami krajobrazu południomorawskiego, wspomnienia identycznego otoczenia z dzieciństwa wielokrotnie dodatkowo pojawiają się w krótkich mozaikowych rozmowach, które w zakończeniu są konfrontowane z chwilami ludzkiego przemijania i śmierci” (s. 211). Na rozpravu o Trojakově lyrice plynule navazuje poměrně rozsáhlé pojednání o poezii ostravského básníka Petra Hrušky (nar. 1964), patrně nejznámějšího českého básníka z Ostravska v kontextu české literatury. „Przebywanie w mieście zyskuje wymiar dramatyczny, typowe jest dla niego niestabilne podłoże i niepokój egzystencjalny, podczas gdy krajobraz wiejski działa odradzająco” (s. 213).

Plejádu ostravských autorů doplňuje po zásluze předčasně zesnulý prozaik Jan Balabán (1961–2010), jenž, ač rodák ze Severomoravského Šumperka, zakotvil profesně v Ostravě jako překladatel technické literatury a s Ostravskem je neodmyslitelně spjat. Svatava Urbanová si k analýze vybrala Balabánův stěžejní román *Zepfej se táty* (2010), aby v něm především zkoumala „paměť, zapomínání, referenční a au-

toreferenční kódy”. Balabán vnesl již do titulu knihy generační problém, základní sociální situace (rodiče, sourozenci, manželství, milenci), aby se čtenář spolu s vypravěčem ptal otce, jehož nosíme v sobě, na věci, o kterých nikdo jiný nemůže vyprávět. Dodejme, že kniha zvítězila v anketě Lidových novin O nejlepší knihu roku 2010 a po autorově smrti získala nejvyšší cenu v literární soutěži Magnesia litera 2011 – Kniha roku.

Konečně osmá kapitola je věnována sbírce Petra Motýla (nar. 1964), autora několika sbírek poezie a povídkových souborů, jednoho románu a dramatu, *Kam chodí uhlí spát* (2008). Pozornost na sebe obrací tím, že je to „poezja bliska miejskiemu folklorowi słownemu, językowi ulicy, wyraźnie zaznacza się w nim wymiar aksjologiczny i figuratywna poetycka projekcja” (s. 240). Motýlova obraznost je proniknuta skutečnými osudy lidí proniknutých syrovostí, ale také srdečností. Směřuje od mapy paměti Ostravy a panoramatického pohledu na krajinu s obrysy hor ke konkrétním vyprávěním a obrazům. Urbanová správně připomíná, že autorův zájem o mytologické představy spojené s uhlím a jeho symbolikou má určitou souvislost s poemou básníka a divadelního režiséra Janusze Klimszy (nar. 1961) *Widzenie matki węgla* (Vidění matky uhlí), kterou Petr Motýl přeložil do antologie ostravské literární scény *V srdci Černého pavouka* (2000), jejímž editorem byl Milan Kozelka.

První a poslední studie v tomto souboru vlastně spolu tematicky souvisejí a tvoří kompoziční svorník tohoto celku literárněvědných studií.

Soubor vysoce cenný studií o spisovatelích širšího Ostravska svědčí o tom, že kvalitní kultura a tedy i literatura nemusí vznikat vždy jen v národních kulturních a politických centrech, jako je pro Čechy hlavní město Praha, ale že talenty se rodí rovněž na periferii, za které bylo Ostravsko dlouhodobě považováno a mnohdy je chápáno dodnes. Ostatně také autorka této práce si přeje, aby její interpretace zaujala také ty, kteří nežijí v tomto kraji a dokonce vůbec neznají jeho specifické realie, ke kterým přece patří také změny v sociálním klimatu způsobeném restrukturalizací těžkého průmyslu na Ostravsku nebo také „odliv mozků” z příhraničních regionů, tedy odliv inteligence, vzdělaných či kvalifikovaných lidí do center (tzv. *brain drain*). Cílovou recepční skupinou publikace kromě polských bohemistů mohou být recipienti, kteří nechápuou obraz krajiny a tzv. malé vlasti, otčiny (něm. *Heimat*) jako statický prvek. Měla by je zaujmout literární díla prezentující zajímavou definici prostoru a místa, uvádějící pojem *kulturní paměti* a zohledňující vklad při utváření osobní i regionální identity.

Publikaci by se snad dalo vytknout jen to, že odkazování v textu na literaturu předmětu se děje progresivním způsobem pomocí závorky s uvedením autora, roku vydání zdroje a strany či stránek, z kterých se cituje. Seznam literatury je v případě vícera publikací jednoho autora organizován abecedně podle názvů děl, nikoli podle roku vydání, které mělo být uvedeno za příjmením a jménem autora. To poněkud

ztěžuje orientaci v pramenné základně. Pokud je jinde běžně uváděn překladatel zahraničního díla do češtiny (například Petruskův překlad knihy polského filozofa Žijícího od roku 1971 ve Velké Británii Zygmunta Baumana *Úvahy o postmoderní době*), pak by se totéž mělo týkat například překladů do češtiny povídek s hornickou tematikou polského prozaika, rodáka z Karviné Gustawa Morcinka *Z říše Pusteckého – Z krajiny Pusteckiego* (2012), kde překladatel kupodivu není uveden. Pochválit lze také překlad obtížného odborného textu do polštiny, byť nacházíme drobné překlepy. Nicméně do polského jazyka nebyly přeloženy české citáty, které mohly být umístěny například v závorce za textem nebo v poznámce pod čarou, přitom citovaný básnický nebo beletristický text nemusí být běžnému polskému čtenáři srozumitelný. Nicméně to jsou jen drobné chybičky na tváři jinak pečlivě připravené edice vybavené všemi jinými a dnes v tomto odborném žánru požadovanými metatexty.

Libor Martinek, Opava–Wrocław